

ZPRÁVY

STÁLÁ EXPOZICE LIDÉ SVĚT ARCHAICKÝCH SPOLEČNOSTÍ: ČAS LOVCŮ A SBĚRAČŮ A ČAS NEJSTARŠÍCH ZEMĚDĚLCŮ

Viktorie Čiřáková – Josef Souček – Lucie Vélová – Jan Eigner

Expozice Historické muzeum, paleolit až eneolit, místnost č. 178

Autorský tým NM:

Hlavní garanti: Viktorie Čiřáková, Josef Souček

Autoři: Jan Eigner, Lucie Vélová, Vladimír Slunečko

Produkce: Michal Schneider, Zuzana Krouchalová

Autor konceptu: Jiří Košta

Externí autoři:

Architektonické řešení: Petr Janda a studio Brainwork

Grafické řešení: Studio Marvil

Realizace: Nüssli s. r. o.

3D videa – Jiří Unger – ARUP

AV media – Martin Hejl – Loom on the Moon

Adjustace: Aleš Hladík, Petr Macek

Kresby: Martin Černý, Bronislava Malá

V Historické budově Národního muzea byla dne 25. 8. 2025 zpřístupněna nová část expozice Lidé (Lidé a jejich předci), která návštěvníky provede fascinujícím vývojem druhu Homo a seznámí je s nejstarším pravěkem na území ČR, tedy obdobím od prvních lovců a sběračů až po příchod prvních Indoevropanů v polovině 3. tisíciletí př. n. l.

Jde o první část nové expozice Lidé, která plynule navazuje na antropologickou část v místnosti 179 – Člověk a jeho předchůdci. Na ploše cca 250 m² je vystaveno 1021 exponátů. První návrh libreta pro expozici Lidé byl vytvořen již v roce 2017, v letech 2018–2019 vznikla architektonická studie pod vedením architekta P. Jandy. V architektonickém řešení dominuje rozměrná prostorová deska, jež představuje členitou pravěkou krajinu. V úvodní části tvoří převis desky zastíněný prostor, kde je umístěna skupina hyperrealistických modelů od E. Daynes a ohniště evokující prazáklad vý-

voje společnosti. Celková plocha desky je dělena vrstevnicovými pruhy a je dále prořezána několika uličkami, v nichž jsou umístěny a do „terénu“ zapuštěny pravoúhlé vitríny, které evokují archeologické nálezové situace.

Autoři při přípravě expozice nekladli důraz pouze na archeologické nálezy, ale snaží se jejich pomocí demonstrovat procesy a inovace, které měly zásadní vliv na lidskou společnost, jako byl například vznik dálkového obchodu, sociální diferenciaci nebo vznik monumentální architektury. Běžné popisky artefaktů jsou proto doplněny tzv. meziokenními panely, které se věnují právě těmto procesům a fenoménům jednotlivých období. Na obou kratších stranách místnosti návštěvníka čekají ještě nepřehlédnutelné mohutné projekce, tzv. hlavní panely. Ty mají za úkol seznámit návštěvníka s bazální charakteristikou období prezentovaného v dané místnosti. Obsahují proto přibližné časové vymezení,

Fig. 1 – Pohled na hlavní panel v místnosti 178 na téma lovců a sběračů v paleolitů

Fig. 2 – Sál 178

Fig. 3 – Sál 178

krátký text charakterizující hlavní znaky daného období a animovanou mapu. Lidský prvek panelům dodávají tzv. hlavní motivy – animované ilustrace lidí z daného období, které zabírají podstatnou plochu panelu a upomínají návštěvníka, že ačkoliv se nachází mezi archeologickými artefakty, skutečným pojítkem se současností jsou právě Lidé.

Expozice je tvořena třemi chronologickými celky, které na sebe plynule navazují. V první části, kde se návštěvníci seznámí se světem pravěkých lovců a sběračů, jsou prezentovány také unikátní antropologické nálezy – například výlitek mozkovny neandertálce z Gánovců (Slovensko), datovaný do období přibližně 105 000 let

Fig. 4 – Skládka mamutích kostí *in situ*, Dolní Věstonice, 30 000–27 000 př. n. l.

př. n. l. Jedním z nejvýznamnějších exponátů s celoevropským významem je soubor nálezů z Koněpruských jeskyní na vrchu Zlatý kůň. Zde byly objeveny ostatky ženy, která žila před 45 000 lety a patří k nejstarší známé skupině anatomicky moderních lidí v Evropě.

Expozice dále nabízí bohatý soubor kamenných nástrojů, mezi nimiž nechybějí ani nejstarší artefakty nalezené na území Čech – z lokality Přezletice, datované do období 600 000 až 400 000 let př. n. l. V rámci výstavy je představen nejucelenější přehled paleolitických nálezů z českého území – od starého paleolitu až po období posledních lovců a sběračů v mezolitu. Nálezy dokládají, že lidský druh byl mistrem adaptace na měnící

Fig. 5 – Kostrový hrob kultury s lineární keramikou, Moravský Krumlov a Vedrovice, 5400–4900 př. n. l.

Fig. 6 – Bronzový model neolitického sídliště v Bylanech, kultura s lineární keramikou, 5400–4900 př. n. l.

se přírodní podmínky a krajinu. Nejstarší lovci dokázali přizpůsobit své lovecké strategie i nástroje konkrétnímu prostředí. K vizuálně nejzajímavějším exponátům patří tzv. „skládka mamutích kostí“ z Dolních Věstonic, která je stejně jako v původní archeologické expozici prezentována *in situ*, tedy „v původním uložení“. Z konce starší doby kamenné, zhruba mezi lety 15 000 a 11 000 př. n. l., pocházejí mimořádně vyspělé doklady uměleckého projevu lovců a sběračů. Ty svérázným způsobem a s velkou mírou realismu zachycují divoká zvířata. Paleolitické umění překvapuje jak výraznou tvarovou abstrakcí, tak i vyspělým smyslem pro detail a realismus. To lze pozorovat na zoomorfních rytinách na břidlicových destičkách z Děravé jeskyně v Českém krasu nebo na rytině s vyobrazením koní z Hostimi.

Prostřední část expozice je věnována jedné z nejvýznamnějších změn v dějinách lidstva, která nastala v mladší době kamenné – neolitu. Přejít k zemědělství – pěstování kulturních plodin a chovu domácích zvířat – vyžadoval zejména usedlý způsob života. Kromě toho si první zemědělci s sebou z Předního východu přinesli i znalost nových technologií, jako byla výroba keramiky, textilu a broušených i vrtaných kamenných nástrojů. Na našem území se tito lidé objevují přibližně v polovině 6. tisíciletí př. n. l., jak dokládají například nálezy z Bylan u Kutné Hory. V expozici jsou k vidění nejstarší keramické nádoby v Čechách (datované do let 5400–5250 př. n. l.), doklady hospodářství, rekonstrukce obydlí a příklady jídelníčku tehdejších komunit. Vizuálně atraktivní část expozice tvoří prezentace

neolitických šperků, například mramorových náramků a korálek. Dále jsou zde vystaveny tzv. spondylové šperky z lastur dovezených ze Středomoří, které patřily k prestižním předmětům doby kamenné. Dálkový obchod s vyhledávanými surovinami, například metabazitem, byl zřejmě důležitou součástí neolitické společnosti. Expozice rovněž představuje vůbec nejstarší textilní nálezy z území České republiky – provázky z neolitické studny z Mohelnice, datované do období 5250–5050 př. n. l. Za účelem lepší a poutavější prezentace významných fenoménů (např. strava, oděv, spondylový šperk a sídliště) byly připraveny doplňkové vitríny – šuplíky, ve kterých může návštěvník najít rozšiřující informace.

Fig. 7 – Spondylový šperk z hrobové výbavy, Kadaň-Bystřice, kultura s lineární keramikou, 5400–4900 př. n. l.

Fig. 8 – Bohatý hrob, Velvary, řivnáčská kultura, 3200–2800 př. n. l.

Zároveň nechybí ani 3D rekonstrukce a bronzové modely zásadních archeologických lokalit.

Sál uzavírá úsek věnovaný období eneolitu, kdy dochází k výrazným změnám ve společnosti i hospodářství. Zavádějí se nové technologie, které zásadně zefektivnily zemědělství, například pluh a využívání zvířecího zápřahu. Z konce 5. tisíciletí př. n. l. pocházejí první kovové předměty – měděné šperky i zbraně, které byly výsadou elit. Mezi nejvýznamnější exponáty patří bohatě vybavený hrob z Velvar obsahující závěsky z lastur, jejich měděné napodobeniny, stovky vápencových a kostěných korálek, měděné náramky a jedinečný náprsní plát – pektorál. Fenomén tzv. depotů picích nádob prezentují soubory badenské kultury (2. pol. 4. tisíciletí př. n. l.). Zde můžeme zmínit početný depot pohárků z Dřevčic, který může představovat doklad komunitní konzumace alkoholických nápojů, například piva, během oslav nebo rituálů. Z konce eneolitu, tedy z druhé poloviny 3. tisíciletí př. n. l., pochází také pozoruhodný ženský hrob z Tišic – tzv. „amazonka z Tišic“. Přestože se jedná o hrob ženy, obsahoval výbavu typickou pro muže: měděnou dýku a lukostřeleckou výzbroj.

Další pravěký vývoj pokračující dobou bronzovou a pozdějšími epochami bude prezentován v navazujících sálech.

Top nálezy:

Antropologie a paleolit

Výlitek mozkovny neandertálce (*Homo neanderthalensis*) v travertinu, Gánovce, Slovensko, zhruba 105 000 př. n. l.

Kosterní pozůstatky ženy *Homo sapiens*, Koněprusy, Koněpruské jeskyně (Zlatý kůň), minimálně 43 000 př. n. l.

Skládka mamutích kostí *in situ*, Dolní Věstonice, 30 000–27 000 př. n. l.

Rytina kozorožce na břidlicové destičce, Tmaň, Děravá jeskyně, magdalenien, 13 000–11 000 př. n. l.

Neolit

Torzo velké mužské sošky, Chabařovice, plastika kultury s lineární keramikou, 5400–4900 př. n. l., keramika

Fig. 9 - Příklady prvních eneolitických měděných nástrojů a ozdob, jordanovská kultura, konec 5 tis. př.n.l.

Spondylový šperk z hrobové výbavy, Kadaň-Bystřice, kultura s lineární keramikou, 5400–4900 př. n. l.

Nálezy ze studny kultury s lineární keramikou, Mohelnice, 5250–5050 př. n. l., zápůjčka, Vlastivědné muzeum v Šumperku

Keramický model „pícky“, Bylany, kultura s lineární keramikou, 5400–4900 př. n. l., zápůjčka Archeologický ústav AV ČR Praha, v. v. i.

Eneolit

Bohatý hrob, Velvary, řivnáčská kultura, 3200–2800 př. n. l.
Ženský hrob kultury se zvoncovitými poháry, Tišice, 2500–2200 př. n. l.

Autor fotografií: Barboda Aradská

Fig. 10 – soubor picích nádob, Dřevčice, badenská kultura, 3400–3000 př.n.l.